

LEKCJA OBYWATELSKA

Projekt „Lekcji Obywatelskiej w sądzie” dla uczniów klas 7–8 szkół podstawowych oraz uczniów szkół ponadpodstawowych (liceów, techników, szkół branżowych), przygotowany przez Fundację Edukacji Prawnej IUSTITIA w ramach realizacji zadania:

„100 lekcji w sądzie” w programie Ministra Edukacji Narodowej
pod nazwą „Młodzi obywatele” na 2025 r. [UMOWA Nr MEN/2025/DK/810]

Projekt lekcji obejmuje kluczowe zagadnienia dotyczące trójpodziału władzy, roli i znaczenia sądów powszechnych, obszarów ich działania oraz zawodów prawniczych.

Lekcja ta stanowi wzorcowy materiał dydaktyczny, w szczególności dla sędziów, którzy na co dzień nie zajmują się problematyką konstytucyjną.

Załącznikiem do lekcji jest prezentacja graficzna wybranych zagadnień oraz materiał warsztatowy stanowiący wydruk w formacie A4 art 10, art. 45 i art. 173 Konstytucji RP.

Niniejsza instrukcja ma charakter pomocniczy. Sędzia prowadzący zajęcia może wykorzystać tylko jej fragmenty w zależności od dostępnego czasu, zainteresowań uczestników czy innych czynników.

Materiał do lekcji składa się z:

- prezentacji pdf,
- pliku do wydruku zawierającego art. 10, 45 i 173 Konstytucji RP,
- instrukcji przeprowadzenia lekcji.

Lekcję może uatrakcyjnić możliwość przymierzenia przez uczniów togi sędziowskiej i łańcucha oraz zajęcie miejsc za stołem sędziowskim.

Powodzenia
Katarzyna Orłowska-Mikołajczak
Prezesa Fundacji Edukacji Prawnej Iustitia

PRZEBIEG LEKCJI

Warsztaty (opcjonalnie)

- 1. Na początek zebrany uczniom rozdajesz kilka egzemplarzy Konstytucji oraz wydruk w formacie A4 art. 10, art. 45, art. 173 Konstytucji RP (plik do wydruku stanowi załącznik do lekcji) , każdemu po jednej lub po 2 kartki w zależności od ilości uczniów, przy czym dany uczeń musi mieć kartki w tym samym kolorze, każdy artykuł konstytucji ma inny kolor, każda karta to osobne słowo.**
- 2. Zadaniem uczniów jest ułożenie z pojedynczych kartek treści art. 10, art. 45 i art. 173 Konstytucji RP.**
- 3. Po ułożeniu treści tych artykułów wykreują się trzy grupy warsztatowe, każda grupa odczytuje ułożony artykuł Konstytucji na głos, dalsze zajęcia będą prowadzone w tych grupach.**

[SLAJD 1/2]

Zajęcia stanowią krótką podróż przez naszą Konstytucję w obszarze w jakim Konstytucja naszego kraju reguluje zasady funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, dotyczy ustroju naszego kraju i najważniejszego aktu prawnego, który opowiada o tym ustroju, ale też o naszych prawach i obowiązkach. Ten akt prawny to Konstytucja, czyli ustawa z 2 kwietnia 1997 r.

Warto wiedzieć, że jest to tzw. ustawa zasadnicza, czyli najważniejsza ustawa w naszym kraju. Nie tylko została przegłosowana przez Sejm i Senat oraz podpisana przez Prezydenta, ale ponadto została zaakceptowana przez cały Naród w powszechnym referendum.

Opcjonalnie

To jest moment, żeby zachęcić uczniów do zapoznania się z Konstytucją, jak jest zbudowana, ile ma artykułów, można zapytać uczniów: „Z czym kojarzy się Konstytucja? Czy jest potrzebna? Do czego służy?”

(Opcjonalnie bardzo)

Zmienić Konstytucję jest bardzo trudno, mówi o tym jej art. 235. Jeśli Was to interesuje, możecie się zapoznać z jego treścią. Tutaj zaznaczę tylko, że ustawę (czyli taki kolejny akt prawny, który zawiera ustalenie o czymś) o zmianie Konstytucji uchwała Sejm większością co najmniej 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów – czyli tylu tych posłów ma być, ile ustalone w ustawie dzielone na pół ($460/2$) i z tego liczy się 2/3 oraz Senat bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów czyli większość głosów musi się odnosić do całej liczby senatorów (100).

[SLAJD 3/4]

Zasadę trójpodziału władzy reguluje art. 10 Konstytucji RP. Brzmi on następująco:

Art. 10 Konstytucji

1. Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej.
2. Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą sądy i trybunały.

Władza ustawodawcza zajmuje się tworzeniem prawa. W Polsce – władzę ustawodawczą sprawuje Sejm oraz Senat. Posłowie i senatorowie reprezentują wolę Narodu, tworząc fundamenty prawne funkcjonowania państwa.

Władza wykonawcza ma za zadanie realizować prawo ustanowione przez władzę ustawodawczą. W Polsce przedstawicielami tej władzy są Prezydent, Rada Ministrów oraz administracja rządowa. Władza wykonawcza wdraża prawa i zarządza krajem. Odpowiada za realizację polityki państwa, kierowanie administracją publiczną oraz reprezentowanie Polski na arenie międzynarodowej.

LEKCJA OBYWATELSKA

Władza sądownicza to system sądów i trybunałów, które rozstrzygają spory, interpretują prawo i zapewniają sprawiedliwość poprzez stosowanie przepisów i wymierzanie kar. Władza ta stoi na straży przestrzegania prawa, chroni prawa i wolności obywatelskie przed naruszeniami.

Pamiętaj, te trzy władze w ustroju naszego państwa są równoważne, to znaczy, że są równe, żadna nie jest ważniejsza. Każda z tych władz jest filarem dobrze funkcjonującego demokratycznego państwa prawa.

[SLAJD 5]

Prawo powinno regulować także nowe zjawiska, takie jak patostreaming, AI, social media. Wykorzystujemy do tego już istniejące przepisy np. o ochronie dóbr osobistych, praw autorskich, ochronie praw zwierząt (tu zwłaszcza patostreaming), ale powstają też nowe regulacje specjalnie na potrzeby, które ujawniły się w związku z nowymi zjawiskami. Prawo nigdy nie jest bezradne, chociaż czasami potrzebuje czasu, aby sobie z czymś nowym poradzić.

To jest moment, w którym można zapytać uczniów:

Czy Wy widzicie jakieś luki w prawie? Czy chcielibyście uregulować jakąś kwestię, której w dotychczasowym prawie nie ma? A może jest, tylko macie inny pomysł na uregulowanie tego zjawiska?

Czy wiecie jak wygląda przepis prawny? Z czego się składa? Widzieliście jakąś ustawę albo rozporządzenie?

Jak myślicie jakie powinny być zasady prawidłowej legislacji, tzn. jak powinno być tworzone prawo?

[SLAJD 6]

NAPISZ PRZEPIS – WARSZTATY – opcjonalnie

CZYM JEST PRAWO? JAKIE SĄ CECHY PRAWIDŁOWEJ LEGISLACJI? CZY UMIESZ ZAPROJEKTOWAĆ PRZEPIS PRAWNY?

1. Najpierw należy określić, jaki chcemy osiągnąć cel. Potem powinniśmy sprawdzić, czy celu tego nie realizują już inne przepisy. Musimy też pomyśleć, czy dla osiągnięcia tego celu naprawdę konieczny jest nowy przepis. Prawo to nie magia, to nie zaklęcie. Wprowadzenie przepisu nie spowoduje w czarodziejski sposób zmian. Ustawodawca niekiedy uważa inaczej, więc często wprowadza za dużo uregulowań prawnych, tzw. inflacja prawa. Takie przeregulowanie nie służy społeczeństwu. Prawo powinno być „szyte na miarę”, jasne i zrozumiałe. Prawo nie powinno być zbyt kazuistyczne (tzn. nie powinno zajmować się każdym możliwym przypadkiem), ale też nie może być zbyt ogólne.
2. Przepis powinien być sformułowany jasnym językiem, a użyte sformułowania powinny być jednoznaczne. Nie jest to wcale proste. Prawnicy często zastanawiają się, co prawodawca miał na myśli w danym przepisie/normie prawnej. Znaczenie powiedzenie, gdzie dwóch prawników, tam trzy opinie? To właśnie wynik trudności w precyzyjnym doborze słów przy redakcji norm prawnych.
3. Tworząc przepis prawny, pamiętajcie o jego budowie:
 - artykuł (art.) określa główne zasady,
 - paragraf (§) precyzuje szczegóły w obrębie artykułów,
 - punkty (1,2,3...) wyliczają konkretne obowiązki lub definicje.

[SLAJD 7/8]**W JAKI SPOSÓB PRAWO CHRONI NASZE PRAWA?****Prawo do Sądu**

Konstytucja RP w art. 45 zapewnia każdemu prawo do sądu.

Art. 45. [Prawo do sądu]

1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.
2. Wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. Wyrok ogłaszany jest publicznie.

Z powyższego wynika, że:

1. Każdy ma prawo do wniesienia swojej sprawy/skargi do sądu.

Każdy człowiek, czyli niezależnie od swojego wieku, narodowości, poglądów, wyznania, orientacji seksualnej itd. Wy także możecie dochodzić swoich praw przed Sądem. Jeśli jesteście małoletni, w sądzie będzie Was reprezentował przedstawiciel ustawowy, zwykle rodzic, w niektórych przypadkach opiekun prawny albo kurator.

2. Sprawy sądowe powinny być rozstrzygane szybko i sprawnie.

Taka jest zasada zapisana w naszym prawie i w prawie międzynarodowym. Nie zawsze udaje się to osiągnąć. W Polsce sprawy czasami trwają dłużej niż powinny. Przyczynami tego stanu rzeczy są nie zawsze dostosowanie do sytuacji procedury (czyli przepisy prawne np. kodeksu postępowania cywilnego lub postępowania karnego), za mała liczba sędziów i personelu pomocniczego (asystentów sędziego, pracowników sekretariatów), brak biegłych sądowych. Czasami sprawy ciągną się z winy ludzi – czasami stron, czasami pełnomocników, ale zdarza się niestety, że także sędziów.

3. Rozprawy sądowe są jawne, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie.

Oznacza to, że każda osoba dorosła i nieuzbrojona może wejść w charakterze publiczności na praktycznie każdą sprawę sądową i zobaczyć na własne oczy, jak dokonuje się wymiar sprawiedliwości. Wyłączona jest jawność zazwyczaj w sprawach, które doty-

czą moralności, porządku publicznego, informacji niejawnych czy innych tajemnic np. tajemnicy przedsiębiorstwa. Bez obecności publiczności odbywają się np. sprawy o rozwód oraz sprawy dotyczące nieletnich.

[SLAJD 10]

TYPOWE RODZAJE SPRAW

Typowe **sprawy karne** to:

- oszustwo (art. 286 kk),
- bójka i pobicie (art. 158 kk),
- jazda pod wpływem alkoholu lub środków odurzających lub psychotropowych (art. 178a kk),
- kradzież (art. 278 kk),
- rozbój (art. 280),
- zgwałcenie i inne czyny zabronione przeciwko wolności seksualnej (art. 197 i nast. kk),
- znęcanie się np. nad rodziną (art. 207 kk),
- zabójstwo (art. 148 kk),
- stalking (art. 190a kk).

LEKCJA OBYWATELSKA

Typowe **sprawy cywilne** to:

- sprawy spadkowe (np. o zachówek, stwierdzenie nabycia spadku, dział spadku) – art. 922 i nast. kc,
- eksmisja art. 222 kk,
- odszkodowanie np. po wypadku komunikacyjnym art. 415 i nast. kc,
- o zadośćuczynienie art. 445 kc i nast.,
- o ochronę dóbr osobistych art. 24 kc,
- roszczenia o zapłatę z umowy (np. pożyczki, kredytu, czynsz najmu) art. 353 kc,
- zachówek art. 991 kc.

Typowe **sprawy rodzinne** to:

- alimenty art. 128 i nast. kro,
- ustalenie ojcostwa art. 84 kro,
- przysposobienie (pewnie znacie bardziej pod nazwą adopcja) art. 114 i nast. kro,
- pozbawienie, zawieszenie, ograniczenie władzy rodzicielskiej art. 111 i nast.,
- leczenie odwykowe,
- sprawy o czyny karalne popełnione przez nieletnich (pamiętajcie – nieletni to osoba między 13. a 17. rokiem życia, która popełnia czyn zabroniony, a małoletni, to osoba poniżej 18. roku życia),
- umieszczenie w szpitalu psychiatrycznym osoby bez jej zgody (w Polsce jest to możliwe tylko wtedy, gdy taka osoba zagraża zdrowiu lub życiu innych osób lub swojemu własnemu życiu).

[SLAJD 11/12]

JAKIE MUSZĄ BYĆ SĄDY, ŻEBY SKUTECZNIE CHRONIŁY WASZE PRAWA?

Niezależność Sądownictwa

Art. 173 [Niezależność Sądownictwa]

Sądy i Trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz.

Niezależne Sądy stanowią filar Sprawiedliwego Społeczeństwa.

NIEZAWISŁOŚĆ

Sędziowie nie podlegają wpływom zewnętrznym. Oznacza to całkowitą autonomię w podejmowaniu decyzji, wolność od nacisków politycznych, ekonomicznych czy społecznych. Ich jedynym przewodnikiem jest prawo i własne sumienie.

NIEZALEŻNOŚĆ

Sądy są niezależne od innych władz: ustawodawczej i wykonawczej. Ta fundamentalna zasada gwarantuje, że żadna inna instytucja państwowa nie może ingerować w proces sądowy lub wywierać wpływu na treść wyroku.

GWARANCJA SPRAWIEDLIWOŚCI

Niezależne sądownictwo zapewnia sprawiedliwe rozstrzygnięcia, chroniąc obywateli przed arbitralnością i gwarantując równość wobec prawa. To kluczowy mechanizm ochrony praw i wolności obywatelskich w demokratycznym państwie prawa.

[SLAJD 13]

JAK ZOSTAĆ SĘDZIĄ?

EDUKACJA

Absolwenci prawa muszą ukończyć 5-letnie jednolite studia prawnicze, zdobywając solidne podstawy wiedzy z zakresu prawa konstytucyjnego, cywilnego, karnego i administracyjnego (czyli wszystkich podstawowych instrukcji tego, jak działa państwo). Następnie konieczne jest odbycie aplikacji (takiego specjalnego kursu zawodowego), która stanowi praktyczne przygotowanie do zawodu sędziego. Aplikacja sędziowska trwa 36 miesięcy. W trakcie aplikacji sędziowskiej aplikanci odbywają zajęcia w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (KSSiP) oraz praktyki zgodnie z programem aplikacji. Zjazdy w ramach aplikacji sędziowskiej w KSSIP odbywają się co około 2–3 tygodnie i trwają zazwyczaj tydzień (5 dni szkoleniowych). Zajęcia w trakcie zjazdów obejmują jednostki szkoleniowe, a po każdym zjeździe aplikanci odbywają praktyki w sądach, prokuraturach lub innych instytucjach.

EGZAMIN Z SĘDZIOWSKI

Po ukończeniu aplikacji sądowej w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury kandydaci przystępują do egzaminu sędziowskiego, który sprawdza ich wiedzę teoretyczną i umiejętności praktyczne. Pozytywny wynik egzaminu otwiera drogę do asesury sądowej.

MIANOWANIE

Asesura to okres stażu zawodowego prawnika, który ukończył aplikację, wymagany do uzyskania przez niego pełnych uprawnień zawodowych. Jest to czas, w którym kandydat, już po zdaniu egzaminu, zdobywa doświadczenie pod nadzorem bardziej doświadczonych sędziów. Asesor jest mianowany przez Prezydenta na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa na czas nieokreślony. Faktycznie asesura sądowa trwa nie krócej niż 36 miesięcy (tj. 3 lata) i nie dłużej niż 4 lata. Asesor sądowy składa wniosek o mianowanie na sędziego po 36 miesiącach pełnienia obowiązków sędziego, ale nie później niż przed upływem 4 lat od dnia objęcia stanowiska asesora. Brak złożenia takiego wniosku po upływie 4 lat skutkuje utratą stanowiska asesora sądowego. Wniosek ten jest kierowany do prezesa właściwego sądu okręgowego. Ten niezwłocznie zarządza dokonanie oceny kwalifikacji asesora sądowego

przez sędziego wizytatora wyznaczonego przez prezesa właściwego sądu apelacyjnego w drodze losowania spośród sędziów wizytatorów z obszaru danej apelacji, z wyłączeniem sędziów z okręgu sądowego, w którym ma siedzibę sąd, w którym asesor sądowy pełni służbę. Następnie prezes sądu okręgowego przedstawia do zaopiniowania kolegium sądu okręgowego kandydaturę asesora sądowego na wolne stanowisko sędziego sądu rejonowego wraz z oceną kwalifikacji i ewentualnymi uwagami asesora sądowego. Następnie wniosek przekazywany jest Krajowej Radzie Sądownictwa, a ona po wyrażeniu swojej opinii, przedstawia kandydaturę Prezydentowi RP. KRS powinna oceniać kandydatów pod względem ich kwalifikacji, doświadczenia zawodowego i etyki zawodowej, by zagwarantować, że na stanowiska sędziowskie trafiają ją osoby o najwyższych standardach. Asesor sądowy jest niezawisły przy orzekaniu tak samo jak sędzia. Sędziego powołuje się na czas nieokreślony, co również jest gwarancją niezawisłości.

[SLAJD 14]

RODZAJE SĄDÓW:

sądy powszechne – rozstrzygają spory pomiędzy osobami fizycznymi i prawnymi, mogą to być sprawy między poszczególnymi obywatelami, między jakąś osobą (dla prawników ludzie to osoby fizyczne) a firmą (np. bankiem czyli osobą prawną lub tzw. ułomną osobą prawną np. spółką jawną), między dwiema firmami, a także między osobami fizycznymi i prawnymi a instytucjami (Skarb Państwa jest osobą prawną, występuje poprzez swoje jednostki w sporach cywilnych i gospodarczych, czasami pracy, w sprawach karnych państwo reprezentują oskarżyciele publiczni, np. Prokuratura lub Policja). Sądy powszechne dzielą się na sądy rejonowe, okręgowe i apelacyjne. Zajmują się one sprawami cywilnymi, karnymi, pracowniczymi, rodzinnymi i opiekuńczymi;

sądy administracyjne – rozstrzygają spory między obywatelami a administracją publiczną, kontrolują legalność działania organów administracji publicznej, zapewniając ochronę praw jednostki w relacjach z państwem;

sądy wojskowe – rozstrzygają spory związane z wojskiem, zajmują się przestępstwami popełnianymi przez żołnierzy oraz sprawami dyscyplinarnymi w wojsku, dbając o przestrzeganie prawa w siłach zbrojnych.

[SLAJD 15]

HIERARCHIA SĄDÓW W POLSCE

Najwięcej spraw załatwiają sądy rejonowe, których jest ponad 300 (dokładnie 319). Sądy okręgowe, których jest ponad 40 (tj. 47) są drugą instancją tzw. odwoławczą oraz rozpoznają w pierwszej instancji poważniejsze sprawy. Odwołania od ich orzeczeń rozpoznają sądy apelacyjne, których jest 11.

[SLAJD 16]

KIM SĄ PROFESJONALNI UCZESTNICY PROCESU

Sędzia – pełni funkcję niezależnego i bezstronnego arbitra, rozstrzygając spory i prowadząc sprawy sądowe zgodnie z prawem. Jego zadaniem jest wymierzanie sprawiedliwości, co obejmuje analizę dowodów, prowadzenie rozpraw i wydawanie wyroków lub innych orzeczeń.

Prokurator – reprezentuje oskarżenie w sprawach karnych, występuje także w sprawach cywilnych, np. może składać pozwy na rzecz pokrzywdzonych przestępstwem, obligatoryjnie bierze udział w sprawach o ubezwłasnowolnienie, stoi na straży praworządności, dlatego sąd cywilny zawiadamia prokuratora o każdej sprawie, w której udział jego uważa za potrzebny (art. 59 kpc).

Adwokat/ radca prawny – jest to prawnik, który ukończył odpowiednią aplikację i zdał egzamin zawodowy, który zgodnie z określonymi przepisami prawa może reprezentować strony (tj. działać w ich imieniu i na ich rzecz) m.in. w trakcie postępowania sądowego.

Ławnicy – to zwykli obywatele (między 30. a 70. rokiem życia, z wykształceniem co najmniej średnim lub średnim branżowym) zgłoszeni przez np. grupę 50 osób, wybrani przez radę gminy, którzy uczestniczą w rozstrzyganiu sporów w niektórych sprawach (np. o rozwód, o wypowiedzenie umowy o pracę, o przysposobienie). Ławnicy to sędziowie społeczni, w zakresie orzekania mają takie same prawa jak sędzia, to znaczy, że mogą przegłosować sędziego zawodowego.

[SLAJD 17]

PODSUMOWANIE

Kluczowe punkty

Pamiętajmy, że Sądy powszechne są kluczowym elementem polskiego systemu prawnego. Ich niezależność i niezawisłość sędziów gwarantuje sprawiedliwe rozstrzygnięcie sporów i ochronę praw obywateli.

NOTATKI